

1-1988

wadkiig

MOZAMBIQUE

DET PL

CONTINUU

AGEDE LAND

Den sørgelige beretning om, hvordan det ny Mozambiques økonomi og udvikling blev smadret

Da Mozambique i 1975 blev uafhængigt efter en lang og blodig befrielseskrig mod kolonimagten Portugal, rejste flertallet af portugiserne ud af landet. De troede på deres egen propaganda om, at de „primitive sorte” ville slagte de hvide, så snart de fik chancen.

De nye magthavere prøvede at stoppe flugten, men det lykkedes ikke at berolige portugiserne. Huse og lejligheder i de store byer stod pludselig tomme, landbrug og fabrikker blev forladt.

Det blev en katastrofe. Portugiserne kontrollerede nemlig alle vigtige poster i samfundet. Det havde de uddannelsen til. Omvendt var det kun ganske få mozambikanere, der havde en videregående uddannelse. Kolonimagten havde direkte forhindret sorte i at dygtiggøre sig. På den måde kunne magten holdes på hvide hænder.

Nu var der næsten ingen til at besætte de tusindvis af jobs, der blev ledige. Og ni ud af ti mozambikanere kunne hverken læse eller skrive. Hvordan kan fabrikker køre uden mekanikere og ingeniører? Uden bogholdere og økonomer? Hvordan ville det gå med plantagerne og de store farme? Kan man forestille sig hospitaler uden læger og sygeplejersker? Eller et skolevæsen uden lærere?

Det var og det er et enormt problem. Men ikke det eneste. Mozambique blev også isoleret fra de rige, vestlige lande, som

● **Plakat med billede af Samora Machel, leder af Frelimo og landets første præsident 1975-1986**

kunne have hjulpet. Vesten var mistænksom. Det var nemlig det ny regimes drøm at skabe en socialistisk stat.

Sydafrika følte sig også truet og startede en grundig sabotage af al udvikling i den ny nation. Alle midler blev brugt: militære invasioner, støtte til terrorister, økonomisk sabotage.

Mozambique har været offer for en uerklæret krig lige siden uafhængigheden i 1975.

Folkemagt

Revolution betyder at der vendes op og ned på alting.

Fremtiden så dystert ud i 1975, men den var også fuld af muligheder. Kolonimagten var brudt sammen. Den „herskende klasse”, portugiserne, var væk. Tavlen var visket ren. Situationen var revolutionær.

Og det var stemningen også. Mozambikanerne nød friheden, og de skulle nu stole på egne kræfter. Det havde de prøvet under frihedskampen i de befriede provinser mod nord. De havde oplevet hvordan selv store problemer kan løses, når almindelige mennesker organiserer sig og får en chance for at bestemme selv.

Det blev nu modellen i hele landet. Befolkningen i bykvarterer og landsbyer, på fabrikker og plantager valgte nu deres lokale råd. Disse tusindvis af *dynamiserings-grupper* fik svaret for, at tingene fungerede så godt som muligt.

Rådet bestemte hvor meget fabrikken skulle producere, fordelte arbejdet på plantagen, organiserede fællesopgaver i bykvarteret. Når der var proble-

mer blev der indkaldt til møde. Her diskuterede man sig frem til en løsning. Menigmands viden blev brugt hele tiden.

Ledere blev også valgt på fællesmøder, og der blev holdt vågent øje med, at de ikke misbrugte deres magt eller skaffede sig selv fordele. Systemet byggede på lokal selvforvaltning og folkemagt.

Domstolene blev også folkevalgte. Man havde simpelt hen ikke jurister eller dommere, og lovene var portugisiske. De kunne ikke bruges ukritisk under de nye forhold.

En tyv måtte nu indstille sig på at møde for en domstol, hvor arbejdskammerater, naboer og slægtninge diskuterede sig frem til en passende straf.

På et hospital blev en sygeplejerske grebet i at stjæle af den sparsomme medicin, især morfinen. Kollegerne diskuterede hendes misbrug. De ville ikke fyre hende, for landet manglede sygeplejersker. På den anden side ville de heller ikke arbejde sammen med hende før hun var stoffri.

Dommen blev at hun skulle arbejde på et andet hospital indtil hun var „helbredt”. Derefter ville hun blive accepteret igen på sin gamle arbejdsplads.

Kammerater

Landsforrædere, der havde samarbejdet med portugiserne, kom også for retten. En del blev dømt til „genopdragelses-lejre” efter kinesisk forbillede.

Men mange kunne ikke undværes, og de fortsatte deres arbejde i ministerier eller andre offentlige institutioner. Dog blev

der sat små plakater op med synderegister og billede for hver enkelt. Så kunne alle vide, hvem de havde med at gøre, når de henvendte sig.

Der blev taget mange ufor-
nuftige beslutninger i de lokale
råd. Flere steder lykkedes det
også den lokale „overklasse” at
blive valgt ind. Og deres inter-
esse var ikke at fremme den re-
volution, der var i gang.

Men trods alt fungerede den
lokale organisering. På nogle
områder endda bedre end i
mange andre u-lande. Det lyk-
kedes at gennemføre landsom-
fattende vaccinering kombine-
ret med en folketælling. Så
kompliceret en kampagne
kunne ikke lykkes uden en fol-
kelig opbakning bag dynamise-
rings-grupperne og partiet Fre-
limo.

Der var en udbredt følelse af
fællesskab og af at alle havde en
plads at udfylde. Ligheden kunne
ligefrem høres i omgangstonen.
Høj og lav tiltalte hinanden som
„kammerat”. Præsidenten hed
„kammerat Samora”. Titelmæs-
sigt var han på niveau med
„kammerat bomuldsplukker” og
„kammerat maskinarbejder”.

Men alt dette skulle ændre
sig.

Unge chefer

Idealer og forventninger til
fremtiden var der nok af.
Spørgsmålet er hvor længe et
folk kan holde begejstringen
oppe, hvis revolutionen ikke gi-
ver synlige resultater. Menne-
sket lever ikke af ord alene.

Og det gik skidt med økono-
mien. Det viste sig at være
svært at styre produktionen i
det store land, at holde hjulene i
gang. Fællesmøderne og dyna-
miserings-gruppernes arbejde
gav nok en oplevelse af, at folk
havde en indflydelse på egne
forhold, men effektivt var det
ikke.

Produktionen faldt. Der
manglede en overordnet styring
og planlægning, og der mang-
lede ledelse.

Regimet var i fuld gang med
at genskabe den centrale admi-

nistration, som en moderne na-
tion er så afhængig af: ministe-
rier, planlægningsudvalg, sty-
rings-organer for de folkeejede
fabrikker og statsbrug, national
forsyningstjeneste og et sam-
menhængende transportsystem.

I mangel af bedre kopierede
regeringen det forvaltnings-
system, som Portugal havde
brugt, et meget gammeldags og
formelt bureaukrati. Og man
har lige siden kæmpet mod dets
papirvælde og mulighed for at
bremse alt.

Men forvaltning og ledelse
skulle der til. Og der var ikke
andet at gøre, end at ansætte
dem der var bedst til at klare
arbejdet. I tusindvis af mozam-
bikanere blev derfor forfrem-
met til virkelig høje stillinger.

Kontoristen blev pludselig de-
partementschef, unge menne-
sker med realeksamen og lidt
teknisk viden fandt sig selv som
øverste chefer for tekniske sko-
ler, fabrikker, byplanlægning,
udenrigshandel og så videre.

Det har ført til et spændende,
ungt samfund. Man møder over-
alt yngre folk på topposter. De
fleste slider sig op for blot no-
genlunde at holde hjulene i
gang. De ved, at de kæmper en
næsten umulig kamp, men entu-
siasmen driver dem til at klare
overvældende store problemer.

Ulighed

Få år efter uafhængigheden be-
gyndte de forskellige modsæt-
ninger at udvikle sig. En ny,
temmelig stor gruppe havde
med ét fået stor indflydelse og
et omfattende ansvar.

Den ny „klasse” bestod af
teknikere og bureaukrater, der
først og fremmest boede i by-
erne. Samtidig gik det skidt
med økonomien, og der blev
knaphed på mange af de goder
en bybefolkning er vant til. Sty-
ret kom under pres. Den ny elite
var utålmodig efter at se resul-
tater - og efter også selv at få
nogle fordele.

I 1979 blev der brudt med
idealerne fra den første friheds-
rus. Dynamiserings-gruppernes
magt blev beskåret, ledere og
direktører blev nu udnævnt af

myndighederne. En direktørs
beslutninger og ord var lov, og
de folkevalgte råds opgave blev
at motivere den enkelte til at
udføre ordrerne.

Symboler på lighed forsvandt.
Tegn på ulighed blev skabt. Det
blev for eksempel anset for helt
forkert at tiltale høj som lav
med ordet „kammerat”. Det
mere respektfulde „Senhor” el-
ler „Senhora” (hr. og fru) var
mere passende.

Folkehæren, der havde klaret
sig uden gradstegn, blev nu ud-
styret med rang, vinkelstriber
og medaljer.

Lederne skulle også have for-
dele. Præsident Samora Ma-
chel, der var uddannet som sy-
gehjælper, indvarslede skiftet i
en berømt tale på Centralsyge-
huset i Maputo i december 1979.
Der blev talt om, at folket
havde behov for ledere, og et be-
hov for at se dem godt behand-
let:

*„Er det i orden, når en direk-
tør indlægges på samme syge-
stue som sine ansatte, at en mi-
nisters kone skal ligge på stue
med en koks kone, eller at en
læge ligger på stue med den tje-
nestepige, der passer hendes
børn?”*

Præsidenten mente at det
ikke var i orden. Der blev der-
for udstedt ordre om, at alle
større hospitaler skulle reser-
vere særlige sygestuer for
„strukturer”, det mozambikan-
ske ord for ledere.

„Struktur-butikker” så også
dagens lys. Her var kun adgang
for de ledende. Det er ikke fordi
udvalget i disse særlige butik-
ker er større end i „folkebutik-
kerne”. Men der er dog en
smule mere af de ting, der er
mangel på: sæbe, tændstikker,
kød, øl, madolie, ris og sukker.

Den ny elite

Ændringerne skete naturligvis
ikke på én gang, og heller ikke
uden konflikter mellem central-
magt og dynamiserings-grup-
per. Tegn på nye klasseforskelle
vandt dog mere og mere indpas.
En slags klassekamp var be-
gyndt - og den er stadig i gang.

Den ny „klasse” bestod af

teknikere og folk, der var centralt placeret i stat og parti. De begyndte at kræve fordele, og de havde magt til at tage dem. De sidder jo netop i de stillinger, hvor de sparsomme værdier forvaltes. De kan rage til sig og tage beslutninger til fordel for deres egen gruppe.

Mozambique er dog stadig blandt de meget få afrikanske samfund, hvor klasseforskellene er små. Før eksempel har præsidentens feriehus i Pemba en standard, som ingen dansk Mallorca-turist med respekt for sig selv ville acceptere: et lille strandhus møbleret med ramponerede plasticstole og et bord, der synes at have kendt bedre dage på et mindre cafeteria.

Den ny elite holder til i byerne, og man kan sige, at det er byernes borgerskab, der favoriseres. Uforholdsmæssig store dele af landets ressourcer dirigeres til byerne, selv om langt den største del af befolkningen er bønder på landet.

Centralhospitalet i Maputo er helt moderne, og udenlandske læger forbavses over så mange raffinerede behandlinger, man egentlig kan gennemføre dér. Det er naturligvis en rar tanke for bybefolkningen, at den har adgang til et stort set gratis, godt hospital.

Men kommer man bare 20-30 km væk fra bycentret, er der distrikts-klinikker, hvor man ikke kan behandle de mest banale sygdomme. Der mangler medicin, hæfteplaster, vat, injektionssprøjter. Byhospitalet har slugt alle pengene til trods for at Mozambique har en målsætning, der hedder „Sundhed for folket“.

Ramt af ulykker

Den økonomiske politik, især landbrugspolitikken, virkede ikke. Og det blev bønderne, der betalte den fejlslagne politik.

Priserne på bøndernes produkter blev holdt nede af hensyn til folk i byerne. Og da der næsten ikke var noget at købe i butikkerne ude på landet, var der ikke noget der ansprede

● Rydning af uopdyrket jord med økser og hakker

bønderne til at øge produktionen.

Der blev efterhånden opbyg-

get et sortbørsmarked med utrolige priser. I 1983 kostede en enkelt fisk på det sorte marked

● Oversvømmelse ødelægger vejen mellem provinserne Maputo og Gaza

en hel månedsløn for en arbejder. Et par kilo ris eller bønner var næsten bedre end rede penge.

Den centrale styring førte til, at der tit blev udstedt forkerte direktiver. De få administratører i hovedstaden kunne ikke overskue det store land, og de lyttede ikke til folks erfaringer rundt omkring.

Den forkerte landbrugspolitik blev støttet af Sovjetunionen og, indirekte, også af de nordiske lande, der hjalp med maskiner og anden bistand.

Der blev brugt kæmpebeløb på de store statsbrug. Men der manglede fagfolk af alle slags, og maskinerne blev hurtigt slidt ned. Desuden manglede der lastbiler til at få afgrøderne bragt hen, hvor der var brug for dem: store lagre af majs kunne ligge få hundrede kilometer fra steder, hvor folk ikke kunne spise sig mætte.

Samtidig blev landet ramt af ulykker. Der var flere års tørke i forskellige provinser, stormflod andre steder, med hungersnød til følge. Og det lykkedes terroristerne med Sydafrikas støtte at gøre tilværelsen så usikker i store dele af Mozambique, at økonomien også af den grund blev smadret.

Krisen nærmede sig en katastrofe. Myndighederne reagerede desperat. I 1982 og 1983 var der masseudvisning af „subsistensløse“ fra byerne til fjerne provinser; tvangsudskrivning af arbejdskraft til den upopulære bomuldsplukning på statsbrugene; indførelse af offentlig piskning af folk, som var grebet i tyveri eller sortbørshandel; og offentlig henrettelse af nogle tilfangetagne Renamoterrorister.

Situationen var uholdbar. Noget måtte ske.

Kovending

„Da vi kæmpede, klarede vi at skaffe tøj til folket i de befriede områder, selv om det var vanskeligt. I dag kan staten ikke magte opgaven, og bønderne kan ikke købe stoffer i deres butikker. Undertiden kan vi ikke

engang skaffe liglagner, så vi kan begrave vore døde med værdighed.”

Sådan lød ét af de kritiske indlæg på Frelimos 4. kongres i 1983. Den blev et opgør med de sidste års politik, og kongressen besluttede at der skulle ske en kovending.

Præsidenten erkendte at „magt korrumpere“, og at ministre let bliver „deres egne lænestoles fanger“, når de får adgang til hovedstadens komfortable liv, store huse, plysmøbler og „ret til at køre i en hvid Volvo“.

Bureaukratiet og en udygtig ledelse inden for parti og stat blev kritiseret. Modtrækket blev at genoprette den tætte forbindelse mellem det arbejdende folk og lederne, at decentralisere beslutninger og give lokalt initiativ et råderum. Ministre blev udstationeret i provinserne, og man fik mange nye ledere.

Desuden vedtog man fremover at koncentrere støtten fra staten til den private bonde og mindre kooperativer. Små projekter skulle støttes, de umulige statsbrug i mammutformat blev udstykket til mindre enheder.

Først og fremmest ville man satse på områder, der kunne skaffe mad på bordet. Derfor skulle der skaffes varer til bøndernes butikker som hakker, såsåd, kunstgødning, sprøjtemidler og de vigtigste forbrugsvarer.

Kursændringen var alvorlig ment, men landet var for svagt til at vende udviklingen.

Der kom nogen hjælp til det private landbrug fra blandt andre USA. Det var større maskiner, og kun de store og middelstore bønder kunne udnytte dem. I første omgang betød støtten til private altså at de, som havde meget, skulle have mere.

Efter nogle års tøven har man givet priserne fri for at stimulere handel og produktion. Det var Verdensbanken der stillede dette krav for at yde økonomisk hjælp til landet - en hjælp Mozambique ikke kan undvære.

Det ser ud til at „medicinen“ virker. Produktionen af landbrugsvarer stiger, og der er varer på de før så tomme markeder. Men priserne er så høje, at byernes arbejdere ikke har råd til fødevarerne - og der er nu grupper af handelsfolk, der indkasserer enorme fortjenester. En ny overklasse skabes.

Det er ikke nogen socialistisk politik der føres, men nok den eneste mulige. Landet kæmper i dag med ryggen mod muren for at overleve.

Hvilken drøm?

Siden 1984, hvor USA pressede det ruinerede land til at indgå en „fredsaftale“ med Sydafrika, er den militære situation forværret. De sydafrikanske støttede „oprørsgrupper“ har spredt angst, kaos, død og ødelæggelse overalt. Styret har i dag kun fuld kontrol over de større byer.

Der er ingen der tror, at en udvikling kommer i gang før Sydafrikas *destabilisering* er ophørt.

Det er imponerende at se, hvordan mange i Mozambique stadig fastholder den gamle drøm om at skabe et nyt lighedens samfund. Det gør de *trods* de mange fejl og overgreb, som regimet har begået, *trods* den økonomiske slingrekurs, *trods* elitens forsøg på at tiltage sig magt og fordele. Det er få der kan se noget alternativ til Frelimo-styret, som stadig har en bred, folkelig opbakning.

Alle venter på den militære fred. Mozambikanerne ved også at fred ikke betyder, at kampen er slut. Der vil stadig være klassemodsatninger og modstridende interesser.

Hvad vil der ske når den ny generation overtager ledelsen? Til i dag har toppen bestået af veteranerne fra modstandskampen i 1960'erne. De kommende ledere, de ny-uddannede, var børn dengang modstandshæren sloges for sin drøm. Hvilken drøm har den ny generation?

Landet er endnu så ungt, at det er for tidligt at spå om, hvordan det vil udvikle sig.